

Ο Ύμβριος προκαθήμενος, η βιωμένη πνευματική παράδοση και η αιφόρος Ορθοδοξία

Θα ήθελα να αρχίσω με μία δήλωση σχετικά με την συμμετοχή μου στην πλευρά των αποψινών παρουσιαστών. Με δεδομένο ότι δεν ανήκω στους εκκλησιαστικούς και θεολογικούς κύκλους (οι οποίοι, ούτως ή άλλως, ανδροκρατούνται) και επειδή είμαι και γυναίκα, θεωρώ ιδιαίτερη τιμή το ότι οι εκδόσεις Ακρίτας μού έδωσαν τον λόγο και, μάλιστα, μεταξύ εξαιρετικών προσωπικοτήτων που συνδέονται άμεσα με τον εκκλησιαστικό βίο και τα θεολογικά ζητήματα της Ορθοδοξίας.

Ιδιαίτερη τιμή που βρίσκομαι ανάμεσά τους. Βαθιά συγκίνηση που θα μιλήσω και εγώ για τη *Συνάντηση με το Μυστήριο*. Και πολύ βαριά ευθύνη, γιατί αισθάνομαι ότι εκπροσωπώ αναρίθμητους ανθρώπους, οι οποίοι δεν ανήκουν στον στενό και περιορισμένο κύκλο των ειδικών, ή των ταγμένων να υπηρετούν την Εκκλησία, αλλά αγωνίζονται και αγωνιούν για τα μικρά και τα μεγάλα προβλήματα της καθημερινής ζωής, τα θέματα του δημόσιου και του ιδιωτικού βίου. Ανθρώπους που περιμένουν από κάπου έναν λόγο απλό, έντιμο και καθαρό, επεξηγηματικό και ερμηνευτικό, παρηγορητικό και ψυχοφέλιμο και –τολμώ να πω– καθοδηγητικό.

Αυτή είναι η *Σύγχρονη ανάγνωση της Ορθοδοξίας* που μας δώρισε ο Βαρθολομαίος. Γι αυτό και θεωρώ υποχρέωση να μιλήσω χωρίς τυπικότητες κι επισημότητες, με τον τρόπο που θα μιλούσαμε αν βρισκόμαστε ανάμεσα σε φίλους με τους οποίους μοιραζόμαστε τις ίδιες αγωνίες.

Εξάλλου, με την εντυπωσιακή απλότητα του κειμένου –που σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να εκληφθεί σαν απλοϊκότητα– ο Παναγιώτατος γεφυρώνει ένα μεγάλο χάσμα και μας καλεί να συναντηθούμε σε αυτόν τον κοινό τόπο. Συνάμα, αποδεικνύει τον σεβασμό του για τον καθημερινό άνθρωπο. Τον μπαϊλντισμένο. Τον φορτωμένο με βιοποριστικά προβλήματα και έγνοιες. Τον ανυπόμονο, τον καχύποπτο, τον εχθρικό. Αυτόν που κουβαλάει συσσωρευμένα στερεότυπα και είναι δέκτης πολλαπλών παρεξηγήσεων. Βλέποντας κατάματα τον άλλο, ο Βαρθολομαίος ανέδειξε σε συγγραφική δεινότητα τις σπάνιες αρετές που τον χαρακτηρίζουν και, ανοίγοντας την καρδιά του, μίλησε με αξιοθαύμαστη σαφήνεια για την δισχιλιετή Συνάντηση με το Μυστήριο.

“Ούτε θεωρία, ούτε φιλοσοφία, αλλά εμπειρία” τιτλοφορεί το πρώτο κεφάλαιο του Θεολογικού Επιμέτρου, το οποίο συνοδεύει το κείμενο του Πατριάρχη, ο Επίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος Ware. Εμπειρία, λοιπόν. Ούτε θεωρία, ούτε φιλοσοφία (θα προσέθετα: ούτε και Θεολογία με κεφαλαίο Θήτα). Για τον Βαρθολομαίο, η πρώτη συνάντηση πραγματοποιείται στην οικογενειακή εστία, στο λιθόχτιστο σπιτάκι των Αγίων Θεοδώρων στην Ίμβρο.

«Από πολύ τρυφερή ηλικία, η μητέρα μου με δίδαξε το πνευματικό βάθος και νόημα των ιερών εικόνων. Κάθε πρωί άναβε ένα κερί και θυμιάζε τις εικόνες του σπιτιού μας, γονάτιζε και προσευχόταν για την ασφάλεια και τη σωτηρία της οικογένειάς μας, η οποία στα μάτια της δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια μικρογραφία της ίδιας της Εκκλησίας». Με αυτά τα λόγια αρχίζει το κεφάλαιο «Η λειτουργία ως ο φυσικός χώρος της εικόνας».

«Πράγματι», συνεχίζει, «η γωνιά όπου κάθε ορθόδοξη οικογένεια έχει το εικονοστάσι της είναι τόπος πνευματικής περισυλλογής και προσευχής. Εκεί, ο Ορθόδοξος νιώθει ενωμένος με την συντροφιά των αγίων μέσα στην άνεση και τη ζεστασιά του σπιτιού του. Η απλή πίστη των ανθρώπων συχνά διατηρεί την πληρότητα του αυθεντικού δόγματος, ακριβώς όπως το όστρακο περιέχει ένα πολύτιμο μαργαριτάρι. Είναι ο ‘πολύτιμος μαργαρίτης’, τον οποίον καμιά ακαδημαϊκή διάλεξη ή συζήτηση δεν θα μπορέσει ποτέ να ερμηνεύσει πλήρως. Είναι μια αλήθεια που αποδίδεται καλύτερα με τον χρωστήρα και υμνείται με τους μουσικούς φθόγγους παρά αρθρώνεται ως έννοια. Γι’ αυτό, και η προσευχή και η λειτουργία περικλείουν κατά τον καλύτερο τρόπο την πλήρη σημασία και έκφραση των εικόνων».

Όταν αντίκρισα πρώτη φορά τον Βαρθολομαίο στον θρόνο, έσταξε υγρασία η Πόλη. Παγωνιά και γκριζάδα που σε γεμίζουν μελαγχολία. Ήταν Χριστούγεννα του 1991, μερικές μόλις εβδομάδες μετά την εκλογή του Ίμβριου ιεράρχη στο ανώτατο αξίωμα και μόλις τέσσερις μήνες μετά την οριστική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο πατριαρχικός ναός ήταν σχεδόν άδειος από εκκλησίασμα, αλλά σε μια γωνιά στέκονταν η Μερόπη και ο Χρήστος Αρχοντώνης, οι γονείς του Οικουμενικού. Η Λειτουργία των Χριστουγέννων διήρκησε περίπου τέσσερις ώρες.

Σε όλη αυτή την διάρκεια, ο Ιεράρχης φώτιζε ολόκληρο τον ναό. Η παρουσία του, η στάση του, οι κινήσεις του, η βαθιά και πεντακάθαρη φωνή του γαλήνευαν την ψυχή μας. Το πρόσωπό του έλαμπε και τα μάτια του αντανακλούσαν ό,τι πιο ωραίο μπορεί να ελπίζει κανείς ότι θα έχει την τύχη να αντικρίσει στη ζωή του: την πνευματικότητα ενός ανθρώπου του Θεού.

Εκείνη η Λειτουργία ήταν εντελώς ξεχωριστή. Κι όμως επαναλήφθηκε εκατοντάδες φορές έκτοτε, δηλαδή κάθε φορά που λειτουργεί ή χοροστατεί ο Πατριάρχης στο Φανάρι ή σε κάποια εκκλησία του Βοσπόρου, στα ερείπια της Εφέσου ή στις σιωπηλές εκκλησίες της Καππαδοκίας, στη Μολδαβία ή στην Ανταρκτική, στο Χονγκ Κονγκ ή στη Ραβέννα.

Αλλά για μένα εκείνη η Λειτουργία των Χριστουγέννων του '91 υπήρξε μία συγκλονιστική εμπειρία. Δεν έβλεπα μόνο τον φωτισμένο προκαθήμενο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. «Αν δεν κοιταζόμαστε στα μάτια, δεν είμαστε αληθινοί άνθρωποι. Για να είμαι ο εαυτός μου, σε χρειάζομαι» λέει ο Βαρθολομαίος.

Κι εγώ, επικοινωνούσα με ένα ολόφωτο πρόσωπο, το οποίο εξέπεμπε την ηθική υπόσταση ενός άλλου κόσμου. Ενός κόσμου άγνωστου, ασύλληπτου και –κατά παράξενο τρόπο– απίστευτα οικείου.

Χρειάστηκαν περισσότερα από δέκα χρόνια για να ερευνήσω αυτόν τον κόσμο. Να προσπαθήσω να τον προσεγγίσω, στο μέτρο του δυνατού, ώστε να καταλάβω ποιά είναι αυτή η δύναμη που περικλείεται στην καταγωγή του Βαρθολομαίου. Ποιά είναι τα βιώματα, αυτή η πολύτιμη κληρονομιά, που τον καθιστούν τόσο ξεχωριστό.

Κάποτε, μάλιστα, είχα τολμήσει να ζητήσω μία συνέντευξη. Αλλά πέρασε πολύς καιρός και απάντηση δεν είχα. Παραπονούμενη, λοιπόν, του είπα ότι δεν σκόπευα να τον απασχολήσω με πολιτικά ή άλλα θέματα. «Ήθελα να μιλήσουμε για την Ίμβρο», είπα. «Για τα παιδικά σας χρόνια στο νησί». Και η απάντηση ήταν: «Αύριο το πρωί στις 11.00».

Μισή ώρα μου μιλούσε για τον εφημέριο του χωριού του, τον πατέρα Αστέριο, που τον έπαιρνε μαζί στα μακρινά ξωκλήσια, για να λειτουργήσουν κοντά στον ουρανό. Ο αγαθός γέροντας και ο ευλογημένος από τον Θεό πιτσιρικός.

Βαθιά συγκινημένος ο Πατριάρχης, δεν μπόρεσε ούτε να κρατήσει σταθερό τον τόνο της φωνής του, ούτε να συγκρατήσει τα δάκρυά του. Μόνον κλείνοντας αυτή την εκ βαθέων διήγηση, φώτισε πάλι το πρόσωπό του, και, γελώντας, μου είπε ότι κάθε φορά που πηγαίνει στην Ίμβρο «επιστρέφει πετώντας».

Η Ίμβρος είναι ένα βραχώδες νησί του ΒΑ Αιγαίου. Μολονότι ανήκει στο σύμπλεγμα των Θρακικών Σποράδων, έζησε επί χιλιετίες απομονωμένη και περιορισμένη στην αυτάρκεια της μοναξιάς της. Αυτάρκεια δεν σημαίνει επάρκεια κι αυτός είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση του πολιτισμού της. Οι ιστορικές - πολιτικές - κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις την άγγιξαν ελάχιστα στο πέρασμα του χρόνου και η κλειστή ιμβριακή κοινωνία κλείστηκε ακόμα πιο πεισματικά στους πατροπαράδοτους κώδικές της, μετά τον Οκτώβριο του 1923, όταν η ελληνική διοίκηση παρέδωσε το νησί στην τουρκική διοίκηση, όπως όριζε η Συνθήκη της Λωζάννης.

Αν έφτανε στο νησί ένας αρχαιολόγος, ένας ιστορικός ή ένας εθνολόγος, πολύ σύντομα θα συνειδητοποιούσε ότι είχε βρεθεί σε μία αγροτοκτηνοτροφική κοινωνία που διατηρούσε αρχαιότατες συνήθειες, πολύ παλαιότερες και από τον καιρό του Ησίοδου. Μία κοινωνία που την χαρακτήριζε η θεοσέβεια των ανθρώπων, οι οποίοι παλεύουν νυχθημερόν με τα στοιχεία και τα στοιχεία της φύσης για να επιβιώσουν.

Η σχεδόν παρθένα φύση είναι ανελέητη. Η καλλιεργήσιμη γη λιγοστή. Τα βράχια πολλά. Οι ακτές κατακόρυφες. Τα καιρικά φαινόμενα έντονα. Το χιόνι ξεπερνάει το ένα μέτρο και ο Θρακιάς σαρώνει τον τόπο. Τα ποίμνια ξεπαγιάζουν.

Ο άνθρωπος είναι μόνος κι αβοήθητος μέσα στον άκτιστο κόσμο. Δίχως την θεϊκή παρηγοριά θα έχανε τα λογικά του. Γι' αυτό τα πάντα είναι συνυφασμένα με τον αρχέγονο λατρευτικό βίο. Η θρησκευτικότητα δεν έχει καμία σχέση με τη Θεολογία.

Η πίστη είναι έμφυτη. Δεν εκφράζεται και δεν ερμηνεύεται με λόγια, αλλά με πράξεις τόσο φυσικές και τόσο ενταγμένες στις πρωταρχικές ανάγκες της ζωής όσο η βρώση και η πόση, η σπορά και η συγκομιδή ή το άρμεγμα της κατσίκας.

Η ανεπιτήδευτη ευλάβεια πηγάζει από τα τρίςβαθα του χρόνου και της ανάγκης να ξαναβρεί ο άνθρωπος τον Δημιουργό, να συμφιλιωθεί με τα δημιουργήματα, να λαμβάνει κάθε στιγμή την ευλογία για να υπάρχει. Αυτή η ευλάβεια δεν υπακούει σε γραπτούς κανόνες αλλά σε άγραφους κώδικες, οι οποίοι απορρέουν από την ιερή σχέση του ανθρώπου με την φύση.

Μία βιωμένη εμπειρία, που επαναλαμβάνεται αναλλοίωτη, όπως οι εποχές του χρόνου, όπως ο κύκλος της φύσης, όπως όλα τα έργα του αγρότη και του κτηνοτρόφου, από την Προϊστορική εποχή έως το 1964, όταν η Τουρκία θέτει σε εφαρμογή το σχέδιο της συστηματικής διάλυσης αυτής της πεισματικά προσηλωμένης στα ιερά και τα όσια κοινότητας.

Μέχρι τότε, η Ίμβρος ήταν ένα φαινόμενο μακρύτατης διάρκειας. Πολύ πιο ανθεκτικό, πολύ πιο αρχαϊκό, πολύ πιο δυναμικό από οποιοδήποτε άλλο νησί του Αιγαίου ή οποιοδήποτε άλλο μακρινό και απομονωμένο ελληνικό τόπο.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον γεννήθηκε το 1940 κι έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του ο ευλογημένος γιος της οικογένειας Αρχοντώ-νη. Σε έναν μικρό οικισμό του ελαιώνα, που ξεπατώθηκε και αυτός μετά το '64.

Σε μία πολύ κρίσιμη εποχή, σε μία εποχή αλλεπάλληλων καταρρεύσεων, η Ορθοδοξία είχε την τύχη να δει στον οικουμενικό θρόνο μία μορφή που φέρει την βιωμένη ευλάβεια της ιμβριακής κοινωνίας από το απώτατο παρελθόν. Δεν είναι, βέβαια, ο μόνος που κατέχει την εμπειρία της πίστης από τα γεννοφάσκια του. Αλλά είναι ο μοναδικός που την φέρνει αναλλοίωτη από τόσο μακριά. Κι ο μόνος που κατόρθωσε να την κρατήσει ζωντανή και να την παντρέψει με την ευρύτερη επίγνωση και την ανώτερη μόρφωση, όταν ξενιτεύτηκε στη μεγάλη πόλη, την τόσο ξένη και τόσο διαφορετική από τον δικό του κόσμο.

Αρκεί να τον παρακολουθήσεις να τσουγκρίζει το πασχαλινό αυγό με καθέναν από τους 130 τροφίμους του Γηροκομείου Μπαλουκλί. Να απευθύνεται στον καθένα, αποκαλώντας τον με το όνομά του. Να ζητάει να μάθει τα νέα του καθενός, να σκορπίζει ευφροσύνη και να απολαμβάνει την αγάπη που δίνει. Να τον δεις ανάμεσα στα παιδιά των Ρωμαϊκών Σχολείων της Πόλης, να χαίρεται την χαρά τους και την παιδικότητά τους.

Να τον δεις στο πατριαρχικό γραφείο να ξεπροβοδίζει τον ισλαμιστή δήμαρχο του Φάτιχ –του ισλαμικότερου Δήμου της Πόλης– και, κοιτώντας τον στα μάτια να του λέει «θα προσεύχομαι για την άρρωστη μητέρα σας». Για τον δήμαρχο, αυτό ήταν η αρχή μίας σχέσης σεβασμού κι εμπιστοσύνης. Για τον Ιεράρχη, η αυτονόητη πράξη ενός κληρικού.

Τον έβλεπα τις προάλλες, στα Εισόδια της Παναγίας του Πέραν. Μετά τη Λειτουργία, ο Βαρθολομαίος τέλεσε την χειροτονία του Μητροπολίτη Σιγκαπούρης Κωνσταντίνου. Είχε πάει μία η ώρα, όταν άρχισε ο απολογισμός της Κοινότητας των Εισοδίων. Πρώτα

ο πρόεδρος, ύστερα ο ταμίας. Όρθιοι μπροστά στον θρόνο, λογοδοτούσαν για τα πεπραγμένα της χρονιάς κι ανέλυαν τις προοπτικές για το 2012. Μία ακόμα προσπάθεια της εικοσαετούς πατριαρχίας του Βαρθολομαίου είχε, επιτέλους, ευδοωθεί. Ο απολογισμός ήταν ουσιαστικός. Αναφέρθηκαν έσοδα, έξοδα, υπόλοιπο κεφάλαιο, ώστε να μπορεί να ασκεί έλεγχο η Κοινότητα. Όλη αυτή την ώρα, ο Βαρθολομαίος άκουγε με προσοχή. Όρθιος κι αυτός απέναντι στους λογοδοτούντες. Ο απέραντος σεβασμός προς τους εκπροσώπους μίας Ρωμαϊκής Κοινότητας. Η ένδειξη αγάπης και ευαρέσκειας απέναντι στους νέους Ρωμιούς, που επωμίστηκαν την διοίκηση της Κοινότητας κι ανταποκρίθηκαν στο αίτημα της οικονομικής λογοδοσίας. Έλαμπε ο ακούραστος ποιμενάρχης κι ακτινοβολούσε ο ναός.

«Αν δεν κοιταζόμαστε στα μάτια, δεν είμαστε αληθινοί άνθρωποι. Για να είμαι ο εαυτός μου, σε χρειάζομαι.»

Ούτε οι σπουδές και τα διπλώματα, ούτε τα αξιώματα και οι τιμές, ούτε τα καθήκοντα και οι ευθύνες, αλλοίωσαν την αγάπη του στον άνθρωπο, την αγνότητα της παιδικής ψυχής του, την επαφή του με το Μυστήριο, τους πρωτογενείς δεσμούς του με τα θεία και την θεϊκή δημιουργία. Αντίθετα. Όλα αυτά αποτέλεσαν τις προϋποθέσεις για την αναγέννηση της οικουμενικής Ορθοδοξίας.

Το αγροτόπαιδο, που ταξίδευε ως τ' αστέρια καβάλα στο γαϊδουράκι του παπά Αστέριου, μαζί με τα ιερά σκεύη για τις Ακολουθίες στα ξωκλήσια, ρουφώντας την ομορφιά ως ένδειξη της θεϊκής παρουσίας, θεώρησε υπέρτατη επιταγή την προστασία

του φυσικού περιβάλλοντος. Αγκαλιάζοντας το περιβάλλον και καθιστώντας την περιβαλλοντική κρίση πρώτιστο μέλημα της σκεπτόμενης Ανθρωπότητας, απέδειξε τις αιφόρες δυνάμεις της σύγχρονης Ορθοδοξίας.

Οι Αμερικάνοι τον αποκάλεσαν «Πράσινο» Πατριάρχη. Αν και πετυχημένος ο χαρακτηρισμός, πιστεύω ότι μειώνει το βάθος της πρότασης που προωθεί το Φανάρι. Γιατί εάν ο Ησυχασμός είναι η μεγάλη πνευματική κληρονομιά των τελευταίων βυζαντινών αιώνων, εξίσου λυτρωτικό μήνυμα είναι αυτό που εκπέμπει ο Βαρθολομαίος, θεωρώντας το περιβάλλον «πατρίδα όλων των ζωντανών όντων» και προσφέροντάς μας, από τα βάθη της καρδιάς του, τη *Συνάντηση με το Μυστήριο*. “Ούτε θεωρία, ούτε φιλοσοφία, αλλά εμπειρία”.

Ο παπά Αστέριος μπορεί να αναπαύεται σε τόπο χλοερό της Ύμβρου, ήσυχος και ευτυχής. Ο μικρός βοηθός του τίμησε με το παραπάνω το ύφασμα που του είχε δώσει ο ευλαβής γέροντας, το 1961, για να φτιάξει την πρώτη του διακονική στολή. Από τότε, πέρασαν πενήντα χρόνια. Και η ξεπατωμένη Ύμβρος ανασταίνεται καθημερινά στο πρόσωπο του πιο φωτισμένου παιδιού της.

Της χρωστάει πολλά. Κι εμείς, ακόμα περισσότερα.

Μαριάννα Κορομηλά, 30/11/2011 (του Πρωτόκλητου και
θεμελιωτή της Εκκλησίας της ΚΠόλεως)